

ВРЕМЕ ВЕЛИКИХ ОБНОВИТЕЉА ЈУДАИЗМА ЈЕЗДРЕ И НЕМИЈЕ

Повратак из ропства у Вавилону

Предвођени Сасавасаром, кнезом јудејским, с дозволом персијског цара Кира, а у срцима надахнути пророштвима највећег мислиоца и теолога Ставог завјета, великог безименог пророка, којег обично називамо Девтеро-Исаија, кренула је поворка Јевреја из Месопотамије и запутила се ка Јерусалиму. Био је то напоран пут. Још једном Израил је морао да прође кроз пустињу. Поворка повратника подсјећала је на свечану литију, а сам покрет, двиг ка Светој земљи, на нови излазак. Све се ово догађало убрзо после Кировог освојења Вавилона 539. године прије Христа.

Срушивши царство Халдејаца и поставши владар највеће државе у дотадашњој историји, Кир је показао другачије лице за разлику од ранијих завојевача. Асирци и Халдејци су приликом освајања нових територија вршили брутална насиља, пљачкали земљу, а становништво су дјелимично убијали а дјелимично одводили у друге крајеве царства. На новоосвојене територије доводили су народе из других покрајина. Суровост господара са Истока прво су осјетили становници Сјеверног царства, који су, послије Саргоновог освајања Самарије 721. г. прије Христа, депортовани у области сјеверне Месопотамије и Мидије. На њихово мјесто доведени су народи из Куте, Аве, Емата и Сефарвима (2 Цар 17, 24). Нововавилонски цар Навуходоносор, срушивши Јудејско царство, извршио је двије велике депортације јудејског становништва. Прву 587. године, када је освојио Јерусалим и у ропство одвео цара Јоахина; другу, 586. прије Христа послије разарања града и Храма. Пророк Јеремија помиње још једно пресељавање становништва године 581. (Јер 52, 30); њега је извршио Навузардан, војвода Навуходоносоров. Највећи дио становништва, након депортације, насељен је око града Нипура и по насељима уз вавилонске канале. У Јездриној књизи (2, 59) помињу се нека мјеста гдје су Јевреји били настањени: Тел-Малих, Тел-Арис, Херув, Адан и Имар. Међутим, до данас локације ових насеља остале су непознате.

Послије освајања Вавилона, Кир је дозволио да се сви народи које је

Навуходоносор преселио у Вавилонију врате у своје постојбине. Свим народима је дозвољено да одржавају свој вјерски и културни живот у складу са сопственим традицијама. Добили су локалну управу, коју су надгледале персијске власти. Кир је овим потезом показао своју политичку генијалност, свакако и човјечност, помало необичну за оно вријеме. Персијанци су покушавали да таквом политиком обезбеде себи одане поданике, да би лакше одржавали мир у огромном царству, које се протезало од ријеке Јоксарт на далеком Истоку (данашњи Авганистан) до Егејског мора на западу; и од јужних обронака Кавказа до Арабијске пустиње. Нове власти су према Јеврејима заузеле, такође, позитивнији став. И они су добили све привилегије као и други народи. Кир је издао едикт на основу којег се јеврејски народ могао да врати у Јерусалим. Испуниле су се ријечи Девтеро-Исаије, по којима је Кир требало да буде ослободитељ Израиља (Ис 45, 1-5).

Повратак Јевреја одиграо се у више наврата. Прва група повратника вратила се већ 538. г. прије Хр. Вођа ове групе био је Сасавасар, кнез јудејски (Језд 1, 8). Потицао је из царске куће, и можда је био Јоахинов син. Неки га библисти поистовјеђују са Сенасаром (1 Дн 3, 18). Други пак сватрају да су Сасавасар и Зоровавел једна историјска личност. Међутим, данас преовладава мишљење да је ријеч о двије особе. Обојица су потомци Давидове лозе и могуће је да су били у блиском крвном сродству. По Харингтону, Сасавасар је био Зоровавелу стриц.¹

Први повратници су затекли веома тешко стање у Јудеји. Јерусалим је био порушен а Храм разваљен. Некадашња слава Јерусалима угасила се на рушевинама сионским. Разрушене зидине су остале као траг и свједочанство варварства. Девтерономиста је то још раније окарактерисао као праведну казну због кршења савеза с Јахвеом. Сигурно су се тада бивши изгнаници сјетили ријечи пророка Михеја: „Зато ће се с вас Сион преорати као њива, и Јерусалим ће постати гомила, и гора од дома висока шума“ (Мих 3, 12). Наравно, био је то тежак ударац за повратнике, али се одмах на почетку појавио још један проблем. Наиме, није Навуходоносор одвео све Јевреје у Вавилон. Један дио је остао, спасивши се бјекством по околним врлетима, а неке је и сам Навуходоносор оставио да не би земља потпуно опустјела. Када се стање смирило, преостало становништво је заузело опустошена имања. Осим тога, Едомци су запосјели јужне крајеве, док су се Самарјани, Амонци и Моавци, такође, населили по кућама прогнаних Јевреја. Повратак некадашње имовине остваривао се тешко. Нове газде нису биле вољне да се одрекну заплајењених посједа. Обично су стари власници морали новчаним средствима да отплате бившу имовину. Такво стање је доводило до напетости и повремених трзавица, чиме је ремећен нормалан живот заједнице.

Сигурно је то један од главних разлога што се није одмах почело са вршењем свакодневног богослужења. Тек седмог мјесеца могло се отпочети са изградњом олтара (жртвеника). Олтар је подигнут на старом мјесту, и одмах су се почеле приносити вечерње и јутарње жртве. Убрзо су

¹ Wilfrid Harrington, *Uvod u Stari Zavjet*, Zagreb, 1987, 88.

ударени темељи за нови Храм, а посао је повјерен Сидонцима и Тирцима (Језд 3, 7).

Када су Самарјани чули да Јудејци подижу храм Јахвеу, понудили су им своју помоћ. Међутим, Јевреји су одбили самарјански предлог о заједничкој градњи Храма. Разлог за то је био што су Јевреји гледали на Самарјане као на нечисте, сматрајући их хетеродоксним. Самарјани су, додуше, поштовали Јахвеа, али су имали још читав пантеон богова, које су донијели из области гдје су раније живјели њихови преци. Јахвеа су поштовали као Бога земље у коју су дошли, очекујући од њега да им обезбеди плодност тла и мир. Пријатељска понуда се брзо претворила у непријатељство. Самарјани су почели да ометају изградњу Храма. И заиста, убрзо се стало са изградњом. Разлога је било више: поред ометања од стране Самарјана, појавили су се финансијски проблеми, лоша организованост и мали број повратника, односно Јудејаца заинтересованих за изградњу Храма. Томе су доприносили и лоши животни услови у којима се налазио народ. Становништво је било изложено сталним нападима пљачкаша, и уопште, завладала је нека врста несигурности и налагадности у Јерусалиму и околини. Да ствар буде још гора, владала је напетост између повратника и Јевреја који се остали у земљи. У Вавилону су Јевреји прошли кроз ватру духовног чишћења. Њихова религиозност је у доброј мјери сублимисана, уздигнута је на ниво етичког монотеизма. Бивши прогнаници су себе сматрали јединим истинским Израиљом. Они су били свијеснији своје изабраности, него њихови сународници који су остали у Јудеји. Народ којег Вавилоњани нису одвели у ропство, није прошао кроз својеврсну катарзу „на ријекама вавилонским“ као изгнаници. Оставши обезглављени, прихватили су много паганских обреда, те се њихова вјера не може означити као чисти јахвеизам.² Многим од тих култова Јевреји су и раније били склони, нарочито хананском култу божанства плодности. О томе нам свједоче Елефантински папируси,³ као и библијски извјештаји у којим се осуђује идолатрија (2 Цар 16, 2-4; 21, 2-3; Ис. 57, 3-5). Када се све то сабере, није ни чудо што је обустављена градња Храма.

У периоду између 538-522. г. дошла је нова група Јевреја из Вавилоније. Њу су предводили Зоровавел, унук цара Јоахина, и свештаник Исус син

² Celestin Tomić, *Začeci židovstva*, Zagreb, 1988, 77.

³ На острву Елефантини, у близини старог града Асуан, пронађени су 1903. године важни папируси и писане плочице. Ови документи потичу из времена 498-399. године до Хр. и писани су на арамејском. Настали су унутар јудејске колоније, која се ту настанила после пада Јерусалима. На основу папируса, може се закључити да су међу јеврејским колонистима били веома распрострањени синкретистички култови. Поред Јахвеа, поштовали су и друге богове, као Ешем-Бетел (Име куће Божије), Херем-Бетел (Светост куће Божије) и друге. Можда ова имена показују различите аспекте Јахвеа. Међутим, у хананској религији то су посебна божанства. Посебно је симптоматично што се помиње и Анат-Бетел. Анат је хананско-угаритско божанство, велика мајка богова, оличење женског принципа, богиња живота и смрти. У папирусу број 44, 3 помиње се Анат-Јаху, и то овдје највјероватније значи Анат-створитељка. Поред синкретистичких култова, Јевреји на Елефантини су дјеловали у супротности с двертеномијским законом, подигавши храм. Слично духовно стање владало је међу Јеврејима који нису били одведени у Вавилон.

Јоседекков. Са њима је дошла већа група повратника. Стање је и даље било веома тешко, синкретистички култови узимали су све више маха, морал је опао, нарочито код богатијих слојева. Народне вође су потпуно окупиране властитим интересима, „сваки за својом коришћу са свога краја“ (Ис 56, 11). Слава Новог Јерусалима сада је изгледала као илузија. Моћно царство Ахе-менида чинило се несаломиво као гранитна стена, о коју би се разбио сваки покушај успостављања националне државе. Потомак Давидов био је ту, али од царства није било ни трага. У то вријеме у Јерусалиму дјелује још један безимени пророк, припадник Исаијине школе, којег уобичајено називамо Трећи Исаија. Њему се приписује да је писац последњих дванаест глава Књиге пророка Исаије (55-66). Његове ријечи „Устани, свјетли се, јер дође свјетлост твоја, и слава Господња обасја те. Јер, гле, мрак ће покрити земљу и тама народе, а тебе ће обасјати Господ и слава Његова показаће се над тобом“ (Ис 60, 1-2), још не одјекују пуним гласом. Али, убрзо те ће ријечи наћи своје слушаоце и распалиће нови пожар у срцима синова Израилевих.

Повод за такав преокрет и ново буђење месијанске наде дали су догађаји унутар великог царства. Посље Камбизове смрти, а и нешто прије, заљубљао се циновски колос; царство су почели потресати велики немири. Када је Камбиз извршио самоубиство, настала је борба око пријестола између Дарија Хистапса, побочног члана царске династије Сасанида, и самозванца Гаумата-Бардије. Дарије је на крају изишао као побједник, али то није значило крај немира. Широм царства дизали су се устанци, углавном национално обојени. У Еламу, Мидији, Јерменији и другим крајевима развили су се жестоки сукоби. Нарочито је Вавилон био обузет немирима. Дарије је морао да савлада двојицу Набонидових синова, Навуходоносора III и Навуходоносора IV, да би умирио Вавилон. Поробљени народи су очекивали да ће се царство Сасанида распасти и у томе су гледали своју шансу за успоставу властитих држава.

Таква струјања, наравно, нису могла да прођу мимо Јевреја. Још од Натанова пророштва (2 Сам 7, 8-16), судбина Израиља почела је да се веже за Давидову династију. На тренутак спласнула нада почела је понова да се разгорјева. Средиште те наде постаје Зоровавел, потомак Давидов. Месијански лик у њему виде и двојица пророка из тога времена, Агеј и Захарија. Многи почињу да осјећају како слава Господња лебди над Јерусалимом, али нема мјеста гдје ће се пројавити Његова светост. Мада пророци говоре да Божију трансцедентност не могу да обухвате зидине Храма (Ис 57, 15; 66, 1) и да је Јахвева важнија унутрашња побожност него спољашњи формализам (Ис 58, 2-7), наметнуло се питање видљивог центра, гдје ће се сабирати народ Божји. Недостајао је Храм, знак Божије присутности. Тога су били свијесни Зоровавел и првосвештеник Исус. На наставак изградње великог Храма подстичу их пророци Агеј и Захарије, најављујући велику славу новог Храма (Аг 2, 9). И, заиста, друге године царевања Дарија (520. г. прије Хр.) почеше Јевреји поново да зидају Храм.

Убрзо су се, опет, појавиле сметње од стране Самарјана, који су о томе обавјестили персијске власти. Татнај, сатрап Абар-Нахаре „с ону страну ријеке,“ испитао је ствар и установио да је још Кир дозволио градњу. Овај

пут то и Дарије потврђује и наређује да се из државне касе подмире трошкови (Језд 6, 1-10). Пет година касније (515), двадесет трећег дана прољетног мјесеца адара (март), довршена је градња храма. Нови храм је био освећен, и у њему су Јевреји исте године прославили Пасху 14. нисана и празник бесквасних хљебова. Тако је Храм био довршен. Међутим, месијанске наде везане за личност Зоровавеља изостале су. Њему се убрзо губи сваки траг. Постоје претпоставке да се вратио у Вавилон, јер је његов унук поново дошао у Палестину с Јездром, али то није сигурно. Водећу улогу унутар заједнице преузео је првосвештеник Исус син Јоседеков.

Нови Храм није био богато украшен и раскошан као претходни, али то ни најмање није умањивало његов велики значај за јеврејску заједницу, која се управо ту око њега рађала. Он је представљао видљиви знак Божјег присуства у Израиљу. Од сада су очи свих Јевреја, ма гдје се они налазили, биле упрте у Јерусалим. Његовом изградњом остварена је велика пobjеда, готово равна војничким пobjедама и освајањима Исуса Навина и цара Давида. Био је то први корак на путу настанка јудаизма, следећи ће учинити Јездра и Немија, чије вријеме тек треба да дође.

ВЕЛИКИ ОБНОВИТЕЉИ ЈЕЗДРА И НЕМИЈА

Мало нам је познат период од освећења Храма 515. године прије Христа до првог Немијиног доласка у Јерусалим 445. г. прије Христа. Сви управници у Јудеји послвије Зоровавеља били су странци. Неки од њих су нам познати само по именима, као нпр. Елнатан, Јехоезар, Ахзај. Остаје и даље непознато када је тачно Јудеја постала провинција. Могуће већ са Сасавасаром, али је вјероватније да се то десило касније, можда управо у овом периоду. Непријатељство са Самарјанима се није стишавало. Познато је да су Самарјани два пута тужили Јевреје на персијском двору, да они хоће поново да озидају „одметнички град“ (Језд 4, 7-23). Стање је и даље било врло неповољно. Мјешовити бракови су све чешћи и све је већа малодушност богатих, који бескрупулозно искоришћавају сиромашне. Религијски живот води првосвештеник са осталим свештенством. Међутим, закон се не испуњава, народ не даје десетка, међу свештенство се увукла некаква летаргија, приносе се недостојне жртве (Мал. 1, 7-8). Својим понашањем свештенство унижава узвишеност позива. Многи левити су присиљени да обрађују земљу, јер им је то једина могућност да преживе. Богатији слојеви се повезују са угледним породицама из других народа, нарочито путем бракова, тако да странци врше велики уплив у живот јудејске заједнице. Виши свештенички кругови били су дјелимично и сами повезани са високим слојевима народа земље.⁴ Уопште је владала велика вјерска индиферентност. Све је то одавало лошу слику, а у очима правожерног остатка, који је свим срцем пригрлио Јахвеа, тугу и бијес, али никако

⁴ Johann Maier, *Das Judentum*, München, 1973, 125.

безнађе. Њихова вјера је и даље била чврста и јако усмјерена ка култу. Тако и пророк Малахија, који је живио око 450. г., приказије „дан Господњи“ у литургијском оквиру (Мал 3, 3-4), а и „долазећи дан који гори“ (Мал 4, 1) уоквирен је у неки облик космичког богослужења.

Овакво стање су затекли двојица великих реформатора јудаизма Јездра и Немија, двојица Јевреја која су живјела далеко од Јерусалима. Они су дјеловали углавном одвојено на заједничком подизању Јерусалима и јудејства, Немија је више изграђивао спољашњи а Јездра унутрашњи зид јудаизма.⁵ Међутим, и једно и друго је у том тренутку било подједнако важно. Оно што збуњује данашње научнике није значај њиховог дјела, него тачно вријеме када су они дјеловали у Јерусалиму и временски редослијед њехових мисија. О времену и међусобном односу њиховог дјеловања, постоји више мишљења, али готово сва она фигурирају у нивоу хипотеза. Уствари, први Немијин долазак и боравак у Јерусалиму познат нам је, док његов други долазак и вријеме трајања друге мисије није сигурно. Још већи проблем задаје датирање Јездриног доласка.

Наиме, Немијин први долазак се може утврдити са великом сигурношћу. Мада су тројица владара из династије Ахменида носила име Артаксеркс, а у Библији се говори само о имену владара, док се не наводе нека ближа одређења. Тачније, не наводи се нигдје пуно име персијског цара. Ми, и поред тога, можемо установити тачан долазак Немије. Напоменимо најприје пуна имена и вријеме владавине тројице владара:

Артаксеркс I Лонгиман (465-423)

Артаксеркс II Мнемон (404-358)

Артаксеркс III Охос (358-338).

Последњи од наведених, Артаксеркс III Охос отпада, јер је он владао свега двадесет година, док се Немијин први долазак збио двадесете године владавине Артаксеркса цара персијског (Нем 2, 1), а поново се вратио назад у Сузу тридесет друге године истог владара (Нем 13, 6). Тиме се јасно показује да Немијин долазак није могао да буде у вријеме Артаксеркса III. Послије открића Елефантинских папируса отпала је могућност да је Немија дјеловао у вријеме Артаксеркса II Мнемона, јер се у папирусима помиње име Санавалита, управника Самарије (Нем 2, 19; 6, 1-14; 13, 29), непријатеља Немијина. Тачније, ту се помињу синови Санавалитови, Делај и Селеније, као и управник Јудеје Багоас. Њима се Јевреји обраћају за помоћ око изградње храма на острву Елефантини. Папируси су писани седамнаесте године цара Дарија II Нота (424-404), значи око 407. године прије Хр. Пошто се помињу Санавалитови синови као управници, он у то вријеме вјероватно није више био жив. Дакле, Немија је морао да дјелује прије 407. године. Овим је искључена могућност да је Немија боравио у Јерусалиму за владавине Артаксеркса II. На основу ових података можемо са сигурношћу констатовати да се први Немијин долазак одиграо двадесете године Артаксеркса I Лонгимана (Дугоруког), што значи 445. године прије Христа.

⁵ Leo Krinetzki, *Das Alte Testament, Eine theologische Lesehilfe*, Freiburg, 1967, 193.

Међутим, датирање Јездриног доласка задаје библистима велике тешкоће. Старо, традиционално мишљење, утемељено на распореду библијских књига, по којем Јездрина мисија претходи Немијиној, данас је углавном напуштено. За то има више разлога, од којих ћемо неке навести. Прво, у вријеме када је Немија дошао у Јерусалим, стање је било веома тешко (Нем 2, 12-17), а живот заједнице несрећен. С друге стране, Јездра је затекао много боље стање (Језд 8, 32-38), нарочито када је у питању организованост култа и храмовног свештенства. Њему није требало много да преда поклоне и затим да принесе жртве (Језд 9, 33-35), чиме се показује да је неко већ морао да изврши неку врсту реформе међу Јеврејима. Друго, Немија нигдје не помиње Јездру, иако се изјашњава о претходним управницима, дајући негативан суд (Нем 5, 15). Да је Јездра дјеловао прије Немије, он би га сасвим сигурно поменуо, поготово у контексту када говори о својим претходницима. Треће, проблем мјешовитих бракова, са којим су се сусрели обојица, указује да је Немија дјеловао прије Језде. Из библијских списа може се закључити да Немија предузима прве кораке у спријечавању мјешовитих бракова (Нем 10, 30; 13, 25-27) и да је то проблем са којим се он тек касније срео, за вријеме свог другог доласка. Јездра се, пак, одмах на почетку сусреће са тим проблемом (Језд 9, 1-4). Мјере које је предузео изгледају као коначне (Језд 10, 3-5; 14-17). Четврто, Немија борави у Јерусалиму за вријеме првосвештеника Елијасима (Нем 3, 1), а Јездрина мисија пада у доба Јоанана сина Елијасивова (Језд 10, 6). Затим Јездра помиње ограду у Јерусалиму и Јудеји (Језд 9, 9) и тиме вјероватно мисли на јерусалимски зид, који је Немија подигао. Као доказ може послужити и то да се Немија стално помиње одмах после Зоровавеља и Исуса сина Јоседекова (Нем 12, 26) и да се у Немијину попису враћених породица не помињу породице које су се вратиле с Јездром (Нем 7, 5).⁶

Све ово указује да је Јездра дјеловао после Немије, и да је традиционално мишљење неодрживо. Међутим, тиме нисмо ријешили све проблеме. Сада се поставља питање, када је Јездра дошао у Јерусалим. Неки научници сматрају да се то могло десити 27. године владавине Артаксеркса I Лонгмана, по чему излази да Јездрин долазак пада 438. године прије Хр. и значило би да су они истовремено радили на обнови. Ово се постиже коректуром текста (Језд 7, 8). Сматра се да је могло да дође до грешке код редактора текста или каснијих преписивача, тако да је умјесто двадесет седме написано седме године. Наравно, и сам писац књиге је могао (хотимично или нехотице) да направи такву грешку. Таква могућност постоји, али у овом случају је тешко прихватљива. Разлог због којег нам ово мишљење изгледа неприхватљиво навешћемо нешто касније.

Данас постоје два мишљења која су подједнако заступљена код библиста. И она изгледају најлогичнија и најприхватљивија, мада и једно и друго рјешење носи у себи и одређене слабости.

Један број библијских стручњака сматра да је Јездра дошао седме

⁶ Janko Oberški, *Komentar knjige Ezdrine i Nemijine*, Zagreb, 1966, 8.

године владавине Артаксеркса II Мнемона. и то би било 398. године прије Христа. По њиховом мишљењу, за вријеме Јездриног доласка владао је Артаксеркс II, а Дневничар, писац књига Језде и Немије, није много водио рачуна о којем се Артаксерксу ради. Његов циљ је био теолошки, а не да покаже тачан редослијед историјских догађаја. Уз то, он је своје дјело написао неких двеста година после Језде и Немије, што би значило да он није располагао довољно вјеродостојним подацима.⁷ Из тог разлога, прије се могла десити грешка таквог типа, гдје је замјењен истоимени владар, него што би се замјенила година Јездриног доласка. Дакле, Јездра је дошао неких тридесетак година после Јемијиног другог доласка.

Следећи доказ који они наводе иде у корист овог мишљења. Наиме, Египат се 401. године прије Хр. осамосталио. Персијанци су, наравно, по сваку цијену жељели да богату долину Нила поново врате у оквир свог царства. Тога ради персијске власти су хтјеле да имају стабилну ситуацију у сатрапији Абар-Нахра, па су били спремни да прихвате захтјев Јевреја, који су се до тада показали као одани поданици. Из овог излази да су Јевреји искористили тренутак слабости у Персијском царству да би извукли сопствену корист, што изгледа логично. Још један од аргумената у одбрану ове тезе је и то да је Немија дјеловао у периоду када је првосвештеник био Елијасив (Нем 3, 1; 13, 28), а Јездра у вријеме Јоанина сина Елијасивова (Језд 10, 6). Такође, и чињеница да се у вријеме Јездрина дјеловања неке личности које су живјеле после Немијеног боравка у Јерусалиму, као нпр. Јозавад син Исусов, Ноадија син Венујев, обојица левити (Језд 8, 33).

Иако је ова теза доста увјерљива и пружа велики бриј озбиљних аргумената, ми се ипак приклањамо мишљењу заступљеном, такође, код великог броја библиста, да Јездрин долазак пада 37. године Артаксеркса I, што значи 428. године прије Христа. Ово се, такође, постиже корекцијом текста (Језд 7, 7-8). И као што смо већ напоменули, могуће је да се такав пропуст десио каснијим редакторма. Наравно, и сам аутор је могао намјерно да стави Јездрин долазак прије Немијиног, јер он значај религијске реформе ставља испред друштвене. Његова неисторичност се види и на примјеру Зоровавеља и Сасавасара, гдје он Зоровавељу приписује оно што је већ учињено за вријеме Сасавасара.⁸ Такав тип неисторичности карактеристичан је за Јевреје и уопште за народе Старог свијета, нарочито за Семите. Добрим дјелом то потиче из њиховог начина размишљања, однос-

⁷ Дневничар је саставио своје дјело око 300. године прије Христа. Приликом писања користио се са најмање четири извора, и то су: 1) Извјештај о Једри, који се темељи на Јездриним записима. 2) Немијини мемоари, које је сам Немија писао. 3) Арамејски дјелови, у којима се ради о службеним документима који су циркулисали између персијских власти и јеврејских првака. 4) Пописи, имена личности која су узета из архива храма. Пошто Немија говори да је дошао двадесете године владавине Артаксеркса, цара персијског (Нем. 2, 1), логично је да је тај податак ушао у Дневничарево дјело. Датирање Јездриног доласка, од стране аутора, темељи се такође на Јездрином извјештају. Ни Једру ни Немију није интересовало пуно име цара за чије су владавине они дошли, што је схватљиво. Али године доласка могле би се узети као тачне. Због свог теолошког приступа, писац је ставио Јездрин долазак прије Немијиног.

⁸ Celestin Tomić. *ibid.*, 57.

но из њиховог појимања категорија времена.⁹ Чињеница да је Немија дјеловао у вријеме првосвештеника Елијасива, а Јездра за вријеме његовог сина Јоанана, представља јак аргумент у супротстављању традиционалном мишљењу. Међутим, у овом случају овај факат може да послужи у прилог нашем увјерењу. Наиме, у библијском тексту се каже: „Потом уста Јездра испред дома Божијега, и отиде у клијет Јоанана сина Елијасивова, и ушавши не једе хљеба нити воду пи, јер тужаше ради пријеступа онијех који бише у ропству“ (Језд 10, 6). Не говори се да је Јоанан био првосвештеник, а то је овдје врло важно. У вријеме када је Дневничар писао своје дјело, углед великог свештеника био је веома велики. Због тога је тешко претпоставити да би писац изоставио тако важан детаљ. Поготово стога што кад говори о Елијасиву, помиње његову част великог свештеника (Нем 3.1; 13, 28). По нашем мишљењу, Јоанан тада још није био првосвештеник, а његове добре везе с Јездром и оданост вјери отаца омогућиле су му да то касније постане. Дакле, и у вријеме Јездрине реформе Елијасив је још могао да буде велики свештеник, а Јоанан је могао лако бити опозиција сопственој породици, која је била пријатељски повезана с народом земље. Примјера ради, један од Елијасивових унука био је ожењен с Санавалитовом ћерком, кога је Немија протјерао из Јерусалима (Нем 13, 28).

Јездра и Немија су морали да дјелују у врло кратком временском периоду. Реформе које је започео Немија захтјевале су чврст темељ. Тај темељ је морао да буде дубоко религијски, иначе би се велики Немијин подухват срушио. Додуше, Немија, а прије њега и Зоровавел, извршили су у одређеној мјери и вјерску реформу, али је то очито било недовољно. Немија је тога био свестан, нарочито након његовог другог боравка у Јерусалиму. Вјероватно је искористио свој утицај на цара, као и на Јевреје који су живјели у Месопотамији, да у Јерусалим дође човјек који би могао да

⁹ Нису стари Јевреји као ни њихови сусједи у старом вијеку имали представу о времену као ми данас, нити су могли о томе да чисто логички размишљају, као што то, срећемо код неких философа каснијег доба, на примјер код Имануела Канта. По Канту се спознаја о времену и простору не добија из искуства, него се спољашње искуство стиче на основу ових а priori датих, чулима и искуству природених општих опажања. Поимање времена код старих народа Блиског истока ближе је ономе шта говори старогрчки философ Хераклит, по коме: „Вријеме је прва супстанционална бит“, што значи, вријеме није нека апстрактна реалност из космичког живота издвојена категорија, нешто што је строго ментално. За њих је вријеме било конкретна стварност, и као остала бића, има своју младост, зрелост и старост – прољеће, љето и зиму. Важно је напоменути да, поред времена, и појам *узрочности* се другачије схватао. Они су у сваком космичком догађају гледали активног вршиоца радње с ким су ступали у активан однос. Дакле, њих је више занимао однос према догађају, радњи или однос према њеном вршиоцу, него само временско одређење. Другим ријечима, више их је интересовао вид, аспект неке радње или догађаја, то јест, дужина трајања и начин извршења радње; интересовали их је, лингвистички речено, да ли је дотична радња по својој природи трајна, тренутна или свршена, док им је било вема мало стало до исказивања временског риједослиједа вршења неке радње. Ово је за онај степен конкретне мисли потпуно разумљиво, јер се вријеме извршења неке радње одређује према моменту говора, што указује да је природа времена веома апстрактна, за што конкретно мисао блискоисточних народа није пуно марила. Насупрот времену, видско се значење – да ли је нека радња трајна, тренутна или свршена – добија у релативној употреби

изврши вјерску реформу. И не само то, него да се Мојсијев закон прогласи за државни. Наравно, он је важио само за Јевреје. Изгледа нам неприхватљиво мишљење да је Јездра могао да дође неких тридесетак година послје другог Немијиног боравка у Јудеји. Њихова реформа је исувише повезана да би се одиграла у тако дугом периоду. На крају, овакав редослијед и временски распон је исувише повезана да би се одиграла у тако дугом периоду. На крају, овакав редослијед и временски распон њихових мисија није занемарив ни за Теолога-Дневничара. Може се претпоставити да би он у том случају другачије конципирао други дио свог монументалног дјела.

Сада се поставља питање, у каквој вези стоји Немијин други долазак и боравак у Јерусалиму са Јездриним ступањем на библијско-историјску сцену. Јездра је, по нашем мишљењу, морао да дође послје Немијиног другог боравка у Јерусалиму. То се најбоље види из примјера да Немија није успео да натјера Јудејце да отпусте жене туђинке, иако је то желио (Нем 13, 25-28). Ово је он покушао за вријеме свог другог боравка. Значи да за то још није имао законску основу. Али послје царске одлуке о проглашавању Мојсијевог закона за персијски покрајински закон, Јездри је било могуће да натјера Јудејце да отпусте жене туђинке. Тешко би их шта друго и могло натјерати на такав корак осим санкција које су им пријетиле уколико прекрше закон. Овим отпада претпоставка једног броја библијских стручњака, који Јездрин долазак стављају двадесет седме године Артаксеркса I, дакле 438. год. прије Хр. Такође, отпада и мишљење оних који сматрају да се Јездрин долазак одиграо између два Немијина доласка, односно, да је Јездра дошао 428. г., али да Немијин други долазак пада послје тога.

На основу изложеног, могли бисмо укратко поновити редослијед догађаја од повратка из Вавилона до Јездрине реформе.

– 538. год. прије Хр. дошла је у Јерусалим прва група Јевреја, повратника из Вавилона. Њу је предводио Сасавасар; подигао је жртвеник и ударио темеље за подизање новог Храма.

– У периоду од 538. до 520. г. стигло је у Јерусалим још неколико група повратника. Једну од њих довели су Зоровавел и свештеник Исус, син Јоседек. Они су у периоду 520-515. изградили Други храм. Велике заслуге за то припадају пророцима Агеју и Захарији (Језд 5, 1).

– Период од 515. до 445. год. прије Хр. је углавном подизање јерусалимских зидова (Језд 4, 6-23). Негдје око 450. г. дјеловао је пророк Малахија.

неке радње, што значи, изван односа према моменту говора, што је случај у приповједању и безвременским радњама. Тиме се показује да је природа вида конкретна и субјективна, што је у потпуности одговарало субјективној и конкретној мисли старих народа. Тако у јеврејском језику немамо класичних глаголских облика, као у индоевропским језицима, наго се глаголски облици исказују више глаголским видом. Због таквог схватања времена, дешава се да читајући неки блискоисточни запис, увидимо да не неким мјестима будући догађаји долазе испред прошлих и садашњих. или се пак прошлост, садашњост и будућност неутрализују, мјешају и испреплићу. Такав примјер срећемо у натпису из Лагаша, гдје се каже да је енси Гудеја у једном маху благословио храм, ударио му темеље, направио опеке и саградио га. Сличан начин приказивања имамо у Књизи Немијиној (3, 1-3), што показује да је писац мисаоно припадао свијету у којем је живио.

– 445. год. прије Хр. пада први Немијин долазак у Јерусалим. Убрзо су подигнути јерусалимски зидови. Немија је остао до 433. г. када се поново вратио у Сузу.

– Око 430. дошао је Немија други пут у Јерусалим (Нем 13, 4-31), али овај пут се није тако дуго задржао. Напустио је Јудеју највјероватније прије него је дошао Јездра.

– 428. год. прије Хр. у Јерусалим је стигла нова група Јевреја коју је предводио Јездра. И то је почетак Јездрине реформе.

Немија

Мјесеца кислева, двадесете године владавине Артаксеркса цара персијског, дошло је посланство Јевреја у Сузу. Посланство је предводио Ананије, брат Немијин. Немија је био пехарник на двору Артаксеркса I Дугоруког. Од њих је био обавјештен о тешком стању које је тада владало у Јерусалиму и Јудеји. Неколико мјесеци касније Немији је успјело да добије дозволу од цара да оде у Јерусалим и помогне своме народу. Био је именован за управника (пеха) Јудеје, добивши дозволу да поново подигне јерусалимски зид. Јосиф Флавије биљежи да је Немија успут посјетио Јевреје који су живјели у Месопотамији, ради помоћи, што се може узети као тачно. Дошавши у Дамаск, административни центар сатрапије Абар-Нахара, предао је персијским властима царско писмо и ту обезбедио потребан материјал за подизање зида.

На самом почетку, по доласку у Јерусалим, сусрео се Немија са многим проблемима. Непријатељски су га дочекали управници сусједних покрајина. Прије свих Санавалит Ороњанин, управник Самарије. Његова ћерка је била удата за унука првосвештеника Елијасива (Нем 12, 38), тако да је он био доста утицајан у самом граду. Ту је био и Товија Амонац, управник провинција Авон у Трансјорданији. У III и II вијеку прије Хр. његови потомци, Товијади, били су веома утицајна породица у амонској области.¹⁰ Њима се придружио и Гисем Арапин, управник персијског дјела провинције Арабије. Они нису били вољни да се обнови град, јер би то угрожавало њихове интересе. Због тога су покушали на све начине да омету обнову Јерусалима. Међутим, великом одважношћу и проницљивошћу, Немија успјева, и поред непријатељских сплетки, да за педесет и два дана подигне порушене зидове.

Послије подизања зида Немија је завео ред у граду. Потом је населио још један број Јевреја у Јерусалим (Нем 7, 4-5), тако да је град могао нормално да функционише. Убрзо се испоставила још једна невоља, која је, додуше, заједницу пратила од раније. Наиме, дошло је до великог раслојавања између богатих и сиромашних. Против тога се борио и Трећи Исаја, говорећи да ће се слава Божија објавити Израилу када се међу њима ост-

¹⁰ Joachim Beker, *Ezra/Nehemia*, Ehcter Verlag, Würzburg, 1990, 66

вари братска заједница. Он је више од култне наглашавао друштвену обнову, што се види из следећих стихова: „Јер је све то рука моја створила, те је постало све, вели Господ; али на кога ћу погледати? На невољнога и на онога ко је скрушена духа и ко дрхће од моје ријечи. Ко коље вола, то је као да убије човека; ко коље овцу, то је као да закоље пса; ко приноси дар, то је као да принесе крв свињећу; ко кади кадом, то је као да благослови идола. То они изабраше на путевима својим, и души се њиховој мили гадови њихови“ (Ис. 66, 2-3). Немија покушава да у духу Девтеронимија проведе друштвену реформу, заузимајући се за сиромашне слојеве (Нем 5, 6-13). Сам он је служио као узор. Приликом обнове радио је као и сви други, а за његовим столом је јело њих стотину и педесет (Нем 5, 16-17).

У Јудеји се задржао дванаест година, и то је његов први боравак. Поново се вратио у Сузу на двор Артаксеркса I Дугоруког 433. године прије Христа.

Само пар година касније Немија је увидео да мора понове да дође у Јерусалим. У његовом одсуству ојачала је опозиција против њега, тако да, је приликом његовог другог доласка, реформа коју је проводио била доведена у питање.¹¹ Овај пут се он више окреће верској обнови, покушавајући тим путем да народ спаси од пропасти. Труди се да Храму Божијем врати углед и светост. Због тога је очистио просторије Храма, избацивши намјештај Товије Амонца, који је у међувремену, захваљујући добрим везама с првосвештеником, развио трговину у дворишту Храма (Нем 13, 4-9). Затим уређује литургијски живот, вративши велики број левита поново у службу (Нем 13, 10-11). Њима је обезбедио да примају десетак (Нем 13, 12). Убрзо је увидео да Јудејци не поштују суботњи починак (Нем 13, 15); и да Тирци који живљаху у Јерусалиму доносе рибу и другу робу и продају је суботом (Нем 13, 16). И ту је Немија предузео оштре мјере и поново завео суботњи починак (Нем 13, 21-22).

Огроман проблем су представљали мјешовити бракови. Преко њих су се уносили пагански култови, који су и онако били веома распрострањени. Немијина реакција се види из писма, гдје стоји: „За то их карах и цсвах, и неке између њих бих и чупах, и закле их Богом да не дају кћери своје синовима њиховим нити да узимају кћери њихове за синове своје или за себе“ (Нем 13, 25). Протјерао је Елијасивова унука, који је био ожењен Санавалитовом ћерком, док према другима није тако оштро поступио. Захтјевао је од Јудејаца да више не склапају бракове са туђинцима, мада није покушао да растави већ склопљене бракове, што вјероватно није ни могао. Поред тога, уредио је односе између левита и свештеника и још неке ствари везане за култ, као нпр. доношење дрва за жртве и првине (Нем 13, 31).

Са своје стране шта је могао да уради. Немија је урадио. Не само на друштвено-социјалном плану, него и на вјерском. Међутим, то још није било довољно. Духовни зид морао је да буде озидан на много дубљим теме-

¹¹ Johan Maier, *ibid.*, 128.

љима, него физички зид око Јерусалима. Много дубљим него што је то могао да уради неко од лаика као што је Немија. Он је спроводио реформу у духу девтеронوميјског закона. И не само Девтеронимија, него и раније предегзилне традиције, али то није било довољно. Требало је све то потврдити религијским ауторитетом, а за такав подвиг био је потребан неко ко је у те ствари добро упућен. Тога је Немија морао да буде свјестан. Зато нам изгледа логично и прихватљиво да је на његову иницијативу у Јерусалим дошао Јездра свештеник и књижевник вјешт у закону Бога небеског (Језд 7, 12). Не знамо када се Немија поново вратио на персијски двор. По нешем мишљењу, то је требало свакако да се деси прије Јездриног доласка.

Јездра

Личност великог значаја. Јездру јеврејска традиција слави као другог Мојсија. У Јерусалим долази са Мојсијевим законом, водећи групу нових повратника. На Немијин подстрек, шаље га јеврејска заједница из Вавилона. Циљ је био сасвим јасан: извршити вјерску реформу у Јерусалиму и Јудеји.

Јездра је био свештеник и књижевник вјешт у закону Бога небеског, како стоји у његовој књизи. Потицао је из свештеничке лозе. Књижевник вјешт у закону Бога небеског, не значи учитељ закона као у каснијој традицији,¹² него је то назив његове функције коју је вршио. Он је био нека врста државног службеника задуженог за јеврејска питања у сатрапији Абара-Нахара. То подразумева да је имао и посебна овлашћења. Његов задатак се разликовао од Немијиног у томе што је он требало да уреди вјерски живот, да Тору постави у центар јавног живота. Није имао цивилну власт као Немија, али овлашћења добивена од стране цара омогућавала су му да буде довољно утицајан.

Првог дана љетног мјесеца ава, стигао је Јездра са групом повратника у Јерусалим. Прво што је предузео било је поучавање народа у закону. Два мјесеца послје доласка, првог дана тишрија, сазван је велики збор на којем

¹² Сталеж књижника развио се тек у јелинистичком периоду. Они су се били потпуно посвећивали изучавању Закона. У Јездрино вријеме таквих књижника није било. Писмом су се бавили свештеници и левити. Они су за то у Вавилону имали више времена, јер није било богослужења; а и сами Израјелци су се више окретали Писму, тако да се наметнула потреба за детаљнијим изучавањем Писма. Свештеници су на почетку преписивали свете списе, да би их касније почели тумачити у жељи да дају одговор на тешка питања свакодневице. Тако се временом Писмо све више изучавало. Један од свештеника-књижника био је Јездра. Касније јеврејско предање говори да је он основао непрекидни ред књижника (Мишна Абот I, 1). Послије егзила, у Јерусалиму је било књижника, али они још нису били посебан staleж, нити су детаљно пролазили кроз дуге и темељне студије као рабини из доба јелинизма. Прије Јелина таквог школског система није ни било. Он се развио као резултат сусрета и распри са јелинизмом. Први књижник познат по имену је Антигон из Сокхоа (Абот I, 3). Он је живио у 2. вјеку прије Христа. Дакле, Јездра и његови савременици, који су се бавили изучавањем Писма, нису били књижници као они из каснијег периода, али се они с правом могу називати њиховим претечама и оснивачима.

је читан Мојсијев закон. Читање је трајало од изласка сунца до подне сваког дана. Читајући Тору, наишли су на мјесто гдје је стајало: „И нађоше написано у закону да је Господ заповједио преко Мојсија да синови Израилјеви бораве у сјеницама на празник седмог мјесеца“ (Нем 8, 14). Био је то празник Сјеница, што се прослављао од петнаестог до двадесетпрвог тишриа. То је вријеме када Израилци треба да бораве у сјеницама, сјећајући се како су њихови преци живјели у пустињи под шаторима. Иначе, то је на почетку био празник захвалности за жетву, док је касније повезан са боравком под шаторима. Међутим, до повезивања тих елемената дошло је кроз богослужење. Тако асоцијација није историјска него литургијска.¹³ Сада су Јевреји поново направили сјенице. Први дан су свечано обиљежили, а затим је читано Писмо све до задњег дана празника, а празник је прослављен свечано као у доба цара Јосије. Овај догађај имао је далекосежне последице, највише стога што је Мојсијев закон проглашен персијским покрајинским законом за Јудеју и Јерусалим.

Закон који је Јездра донио негдје се назива Јахвеов (Језд 7, 10), а на другом мјесту Мојсијев (Језд 7, 6). Наравно, ријеч је о истом закону. Закон донесен из Вавилона није био нешто ново за Јевреје, што они нису прије знали. Већ су Зоровавел и Немија дјеловали у складу са поновљеним законом. Сигурно су Једејцима биле познате многе предаје и законска правила из предегзилног доба, укључујући и најстарије предаје и законе из Мојсијева времена. Међутим, оне нису биле обликоване у једну већу збирку, тако да је све то било несређено и помало хаотично када је питању испуњавање Закона од стране народа у Јерусалиму и Јудеји.

Већина библијских стручњака је сагласна да се ради о Пентатеуху. Он је у свештеничким круговима обликован за вријеме ропства у Вавилону. Темелио се на јахвеистичкој, елохистичкој и девтеронимистичкој предаји, њима је придодата свештеничка предаја, која му је дала коначан облик. Подјељено мишљење влада међу библистима, када је ријеч о томе, да ли је Јездра донио потпуно довршено Петокњижје, какво ми имамо у данашњем облику, или је оно тек довршено у Јерусалиму двадесетак-тридесет година послје Јездре. Могло би се узети да је Мојсијево Петокњижје било потпуно кодификовано, али није искључено да су се у њега касније унијели мали додаци, тако да је искључена могућност каснијих кодификација већег обима.

Јездра се, као и Немија, суочио са проблемом мјешовитих женидби. Немија није могао да изиђе на крај са овим горућим питањем у јеврејској заједници, јер му је недостајала законска подлога. Међутим, сада је Тора проглашена за државни закон, који је важио за Јевреје, а у закону стоји: „И да не би кћерима њиховијем женио синове своје, и да не би кћери њихове, чинећи прељубу за боговима својим учиниле да синови твоји чине прељубу за боговима њиховим“ (Изд 34, 16). На другом мјесту пише: „Нити се пријатељи с њима: кћери своје не даји за сина њихова, нити кћери њихове узимај за сина свога“ (Понз 7, 3). Дакле, закон искључује могућност мјешови-

¹³ John J. Castelot, *Religijske institucije Izraela, u Biblijaska teologija Starog i Novog zavjeta*, Zagreb, 1980. 132.

тих бракова. Јездра није могао да присили никога да се разведе од своје жене, нити кога да присили да испуњава закон. То не би дозволиле ни персијске власти, јер се противило њиховој вјерској политици. Свако је могао да одступи од јудејства ако је то желио. Али онај ко је хтјео да буде Јеврејин, да припада јудејској заједници, могао је то да буде само држећи се закона. А закон је искључиво женидбе са туђинкама.

На скупу који су Јевреји одржали у вези са мјешовитим браковима (Језд 10, 7-12), одлучено је да се жене туђинке отјерају. Одређена је једна специјална комисија (Језд 10, 14-15), која је то требало да спроведе (Језд 10, 19). Био је то коначан раскид с народима земље. Процес који је започет са Зоровавелом, одбацивањем самарјанске помоћи при изградњи Храма, завршио се у Јездрино вријеме одвајањем од околних народа. Овим је почела нова епоха у историји Изабраног народа.

Јездра је, по свим приликама, извео реформу у кратком временском периоду. Можда није дјеловао дуже од годину дана. Претпоставља се да је он тада већ био у годинама. По Јосифу Флавију, Јездра је умро у Јерусалиму и ту је сахрањен. Међутим, постоје и друга предања која говора да се вратио у Месопотамију и да је тамо умро. Једно од тих предања каже да се његов гроб налази у граду Уазиру, у јужном Ираку.

Значај и последице реформе

Јездрина и Немијина реформа омогућила је да Израил савлада тешкоће које су га у то вријеме притискале. Захваљујући њиховој реформи, очувана је вјера отаца. Јевреји сада нису имали политичке самосталности, али су у оквиру Персијског царства могли неометано да се развијају као слободна заједница, повезана вјером у Јахвеа и испуњавањем Мојсијевог закона. Овај период у историји старозавјетног Израиља назива се *јудаизам*. Узима се да је јудаизам настао са Јездрином реформом. Међутим, одмах треба нагласити да он није ништа ново у односу на предгзилни јахвеизам. Јудаизам се темељи на истој традицији која у Израиљу постоји од Мојсијева доба. Ради се, наравно, о једној те истој вјери Божијег народа. Јудаизам је нови начин изражавања исте вјере у живог и свемоћног Бога. Он је сублимисани облик вјере засноване на синајском савезу између Јахвеа и Израиља.

Духовна сублимација је, свакако, добрим дјелом проузрокована ропством у Вавилону. Тамо је народ у патњи изгнанства схватио да га је стигла праведна казна. Вријеме ропства у Вавилону је вријеме када је Израил био у највећој опасности да нестане као народ. У ропству без Храма, жртви и ходочашћа, народна побожност се окреће ка Писму, светим свицима донесеним из Јерусалима. У њима се тражи одговор за прошлост, садашњост и, што је врло важно, за будућност. То је период када се одиграо велики духовн препород, коме су много допринели пророци Јеремија, Језекиљ и Девтеро-Исаија. У великој смутњи народа по Месопотамији, Јеврејима је тај препород омогућио да опстану, да не изгубе свој вјерски и национални

идентитет. Предегзилни јахвеизам, помјешан са неким елементима примитивне побожности, развио се у чисти монотеизам. Вјера постаје више лична, што се види из појимања казне (Јер 31, 30; Јез 18, 4, 21), и унутрашња, духовна (Јер 31, 33). Камене плоче на којима је био исписан Декалог, као и Ковчег зајета, постају непотребни. Нови савез требало је да се уреже у срцу сваког појединца.

У Вавилону су Јевреји почели да се све више издвајају од других етничких скупина. Разлог је био велика близина других, често културнијих народа. Стално је пријетила опасност асимилације, тако да су Јевреји настојали да створе неку врсту духовног зида. То се најједноставније постизало тиме, да су они покушавали да се разликују од других. Неки стари јеврејски обичаји, који прије и нису били тако важни, добивају сада посебни значај. Нарочито је постало важно слављење суботе и обрезанье. Преко њих се Израил разликује и раздваја од пагана. Слављење суботе, повезано с чином стварања и са спасоносним чином избављења из ропства у Египту, и обрезанье као „знак савеза“ између Јехвеа и Авраама, постаје темељ и одредница рађања јудаизма.¹⁴

Након повратка из Вавилона наставио се процес одвајања од других народа. Њему је погодновало то што су у Палестини друге етничке групе биле у непосредној близини, и што су неке од њих претендовале да буду јахвеисти, као на примјер Самарјани. Повратницима из ропства то није одговарало, поготово што су они себе сматрали јединим правим Израиљем, за што су у основи били у праву. Прво је Зоровавел одбио предлог Самарјана о заједничкој изградњи Храма. За то је имао сигурно јаку подршку унутар заједнице. Касније се развило још веће непријатељство између Јевреја и других народа, проузроковано донекле великим упливом странаца на унутрашњи живот заједнице. Затим незаборављено непријатељство када су у питању Едомци, који су приликом разарања Јерусалим клицали: „раскопајте, раскопајте га до темеља“ (Пс 137, 7). Немија је, такође, дјеловао у правцу одвајања, да би, коначно, Јездра енергично раскинуо мјешовите бракове и народ Израиља одвојио од „народа земље“.

Наравно, постојала је и друга струја код Јевреја, која се отварала према другим народима. Велики Девтеро-Исаија најављује спасење цијелог свијета: „Рашири мјесто шатора својега, и завјесе стана твојега нека се разастру, не брани, продужи уже своје, и коље своје утврди. Јер ћеш се на десно и на лијево распрострањити, и сјеме ће твоје наследиће народе, и пусте ће градове населити“ (Ис. 54, 2-3). У прочишћеном јахвеизму или јудаизму то постаје могуће. Свемоћни Господ је створио цијели свијет, све народе и свуда је присутан. Универсализам наглашава и Трећи Исаија: „Њих ћу довести на свету гору своју, и развеселићу их у дому твојем молитвеном; жртве њихове паљенице и друге жртве биће угодне на олтару мом, јер ће се дом мој звати дом молитве свијем народима“ (Ис 56, 7).

Постављањем закона у центар вјерског живота, остварена је могућност

¹⁴ Celestin Tomić, *ibid.*, 26.

да и остали уђу у заједницу с Јахвеом испуњавајући закон. То се наметнуло као логично. Предегзилни национал-јахвеизам, заснован на савезу племена и Давидовој династији, тако нешто није омогућавао. Али он се изгубио са нестанком државе и династије. Сада опслуживање закона постаје темељ заједништва, а таква могућност се указивала сваком. Отвореност према другима и универзализам показују: Књига о Јони, Књига о Товији и Књига о Рути, све три настале у постегзилном периоду. Таква струјања су постојала стално код Јевреја након егзила. Њихов интензитет је био зависан од унутрашњих и спољашњих фактора, који су мање-више стално варирали. Прозелитизма је било највише у јелинистичко-римском периоду, али активни и организовани прозелитизам остао је стран јудаизму.

Посље Јездре јудаизам наставља да живи као култна заједница, у којој све већи углед стиче велики свештеник. Нестало је наикадашње државе, а изгледа за њено поновно успостављање било је све мање. Историја није могла да се врати назад; старе институције су пропале и сада се требало усмјерити ка будућности. Темељ на коме се градила будућност био је Закон. Јездра је утемељио живот јеврејске заједнице у оквиру Закона. Тиме је постигнуто дугорочно рјешење. Иако су остали политичко подложни Персијанцима, Јевреји су, захваљујући Закону, остали посебна заједница, која се разликовала од других. Разлика се није више испољавала у националној припадности, нити поријеклу, већ у испуњавању Мојсијевог Закона. Тиме се стварао прелаз из нације (крвног сродства) у вјерску заједницу (духовно сродство) засновану на Тори, што је био велики помак у Божијој икономији спасења.

Јездрина реформу је припремио Немија. Без његове претходне припреме Јездри би било немогуће да нешто више уради. Немија је поравнао пут Јездриној обнови. Због тога треба имати у виду велики значај Немијиног дјела. Њега најбоље изражава Бен Сирах ријечима: „Велики је и спомен на Немију, који је подигао наше зидове разваљене, поставио врата и пријеворце и обновио наше домове“ (Сир. 49, 123). Нараавно, да је тек с Јездром Немијина реформа добила пуни смисао. Само спољашњи зид не би био довољно јак бедем да сачува племе Израилјево од бурних историјских догађаја на вјетрометини Блиског истока.

Међутим, требало би да се напомене и то „да Јездра и Немија нису дали некакав специфичан облик јудаизму, за који он није имао дубоку основу. Јездра је донио у Палестину кодификован Закон, прогласивши га за персијски покрајински закон обавезан за све Јевреје. У изгнанству је коначно састављена Тора, али она већ међу Јеврејима у Месопотамији постаје основ вјерског живота. Тори се све више окретала јеврејска побожност. Био је то једини могући пут, и њим је Јездра наставио да иде. Одвајање од народа земље такође је започело у Вавилону. Њега су касније доследно спровели Јездра и Немија у Јерусалиму и Јудеји. Овим се не умањује значај Јездриног и Немијиног дјела. Напротив, вјерни синови јахвеизма ревновали су свим срцем за веру отаца. Историјски тренутак је захтјевао такве људе, и њих је Господ послао свом народу, да очувају Његов савез с Израилем.

Литература:

1. Becker Joachim, *Esra/Nehemia*, Echter Verlag, Würzburg, 1990
 2. Bocian Martin, *Lexikon der Biblischen Personen*, Stuttgart, 1989
 3. Gunneweg H. J. Antonius, *Nehemia*, Gerd Mohn, Gütersloh, 1987
 4. Gunneweg H. J. Antonius, *Esra*, Gerd Mohn, Gütersloh, 1985
 5. Kellermann Ulrich, *Erwägungen zum Problem der Esradatierung*, ZAW80, 1986
 6. Krinetzki Leo, *Das Alte Testament – Eine theologisdche Lesehilfe*, Freiburg, 1967
 7. Maier Johann, *Das Judentum*, München, 1973
 8. Oberški Janko, *Komantar knjige Ezdrine i Nehemijine* (skripta), Zagreb, 1966
 9. Preu Horst Dietrich, *Theologie des Alten Testaments*, Stuttgart, 1991
 10. G. von Rad, *Theologie des Alten Testaments*, München, 1960
 11. Rehm Martin, *Die Bucher Esra-Nehemias*, Würzburg, 1956
 12. Rops Daniel, *Geschichte des Gottesvolkes*, Freiburg, 1950
 13. Tomiæ Celestin, *Začeci židovstva*, Zagreb, 1988
 14. Costelot J. John, *Religijske institucije Izraela, u Biblijska teologija Starog i Novog zavjeta*, Zagreb, 1980
 15. Harrington Wilfrid, *Uvod u Stari zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987
 16. Herrmann S., *Geschichte Izraels in alttestamanlisherr Zeit*, Kaiser Verlag, München, 1980.
-

Resume

Rodoljub Kubat

THE TIME OF GREAT REFORMERS OF JUDAISM EZDRA AND NEHEMIAH

Science has not established with certainty the exact period in history connected with actions of these two great reformers. It is particularly difficult to establish the time of Ezra's arrival but it is believed that Nehemiah's actions preceded it.

Despite obstructions, and with great personal courage and lucidity, Nehemiah succeeded to rebuild the fallen walls within 52 days. He then attempted to carry out social reforms caring for the lower classes - the poor. Mixed marriages presented a great problem since they presented the means by which pagan cults were being introduced and Nehemiah could not solve it. Nehemiah also introduced certain reforms connected with the cult, but did not have enough strength to carry out a fundamental religious reform. It is on his insistence that the Jewish community in Babylon sent Ezra who was a very capable priest and a scholar, and it is on his merit that the Law of Moses became a Persian regional law for Judea and Jerusalem and that the problem of mixed marriages was finally solved.

It is owing to the reforms of Ezra and Nehemiah that the faith of the fathers was preserved. Although they did not have political independence, the Jews were able to prosper without any hindrance as a free community interconnected by a common faith in Jahweh and by the observance of the Law of Moses. This period of the Old Testament history of Israel is called "Judaism".